

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

В. Б. ГРИЦІВ

Прискорення темпів оновлення засобів виробництва призводить до необхідності змінити підходи до розробки змісту освіти і якості навчання. Сучасний ринок праці висуває вимоги не стільки до рівня теоретичних знань потенційного працівника, скільки до рівня його професійної компетентності, яку він зможе продемонструвати. В умовах стрімкого розвитку і полегшення доступу до інформаційних технологій передача готових знань не є головним завданням навчального процесу. У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців банківської справи в умовах вищого навчального закладу вирішується система завдань, серед яких одним з основних виступає формування їх професійно-етичної компетентності. Якість вирішення цього питання визначає ефективність професійної діяльності фахівців банківської справи.

Проблема формування професійно-етичної компетентності у майбутніх фахівців не є новою. Результати аналізу наукових праць з проблеми застосування компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх фахівців дозволяють зробити висновок, що вчені В. Андрущенко, В. Афанасьєв, Є. Бондаренко, Г. Васянович, Д. Джола, В. Кремень та ін., проблему формування професійно-етичної компетентності досліджували з філософсько-методологічних позицій. Окремі види компетентності, зокрема, емоційної, досліджували Б. Андрєєва, професійної – Н. Баєва, Н. Беляєва, Н. Петренко – професійно-етичної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Для розв'язання проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи представляють інтерес також наукові праці, у яких розглядаються окремі аспекти їх підготовки: формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів (І. Демура), формування інформаційної компетентності майбутніх економістів в процесі професійної підготовки (Н. Баловсяк) та ін.

З огляду на це **метою статті** є розгляд проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців банківської справи в процесі професійної підготовки як психолого-педагогічної та визначення напрямів її дослідження.

Можна стверджувати, що характерними ознаками розвитку освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.ст. є орієнтація навчання на „вільний розвиток людини”, конкурентоздатність та мобільність майбутніх фахівців [2].

Зазначені напрями наукового знання вивчають моральні аспекти явищ, процесів у бізнесовому середовищі, аналізують підприємницьку мораль, моральність представників бізнесу крізь призму відповідності їх уселюдським моральним нормам. Дослідники звертають увагу на те, що функціонування моралі у сфері підприємництва та банківської справи є складним і суперечливим процесом. Суперечливість полягає в тому, що відповідно до потреб людина орієнтується на користь, за морального – на свої уявлення про добро і зло. Носієм цієї суперечності є одна і та сама людина, і від неї, її моральної культури залежить примирення у ній цих протилежностей. Людина з високими моральними якостями за будь-якої практично-утилітарної ситуації захищатиме моральні, національні, релігійні та інші цінності. Саме тому можна стверджувати, що мораль і бізнес є сумісними настільки, наскільки людина може узгодити їх ціннісні установки. Правда, очевидним є і те, що орієнтація тільки на добро паралізуватиме волю бізнесмена. З огляду на це мораль може утвердитися в бізнесі, якщо підприємець буде одночасно і суб'єктом морального ставлення до дійсності, і суб'єктом практично-утилітарного ставлення. Йдеться про те, що дотримуватися норм моралі вигідно принаймні з огляду на перспективу. З урахуванням категорії „справедливість” етика бізнесу переконує, що мінімальний моральний обов'язок бізнесу полягає в тому, щоб не шкодити суспільству, людині, довкіллю, підтримувати гармонійні відносини в суспільстві.

Серед вітчизняних учених цим питанням сьогодні присвячують увагу В. Баранівський та Т. Скворцова (етика бізнесу), А. Герасимчук (етика й етикет сучасного бізнесу в контексті економічної безпеки підприємств), Т. Петренко та В. Зеленюк (морально-етичні аспекти формування підприємця європейського рівня), Ю. Петрунін (етика бізнесу), М. Рудакевич (етика бізнесу в умовах трансформації української економіки), А. Семенов (психологія та етика менеджменту і бізнесу), Л. Федулова (етика в менеджменті), В. Шаповал (вплив релігії на формування ділової етики) та ін.

Зокрема В. Баранівський та Т. Скворцова зазначають, що необхідність вивчення цих проблем обумовлена тим, що діяльність у фінансово-економічній сфері часто супроводжується зіткненням з питаннями і проблемами, які породжені прагненням людей володіти багатством. Дослідники підкреслюють, що здебільшого саме в цій сфері вирішуються питання матеріальної забезпеченості, руху капіталу, добробуту і матеріального достатку, адже діяльність в будь-якій галузі економічної сфери

кінцевим результатом передбачає отримання користі й прибутку. А питання, пов'язані з грошима, як правило, викликають інтерес у індивідуумів і в результаті можуть призводити до проблем, які кваліфікований спеціаліст повинен вміти вирішувати делікатно, керуючись засадами основних нормативних вимог ділової етики, не прагнучи сліпо йти до досягнення своєї мети, не нехтуючи правилами, що були встановлені суспільством, зокрема, в діловій сфері [1, с. 9–10].

Поняття „компетенція/компетентність” виступило в якості загального визначення такого інтегрального соціально-особистісно-поведінкового феномену як результату освіти у сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових [2].

Розв'язання зазначеної проблеми в педагогічному аспекті варто зосередити на розгляді змісту цілей, принципів і методів вищої освіти, а також сутності та ролі професійної компетентності в системі фахової підготовки.

З огляду на це можна стверджувати, що для ефективної підготовки майбутніх фахівців сучасна педагогічна наука повинна звернути увагу на необхідність модернізації професійної підготовки, урівноваження її технократичної складової переорієнтацією на духовні та загальнолюдські цінності. Необхідною умовою формування етичної компетентності студентів є використання новітніх педагогічних технологій та методів навчання в доповненні до традиційних. Інтерактивні методи навчання, методи, спрямовані на підвищення внутрішньої активності студентів, сприяють зростанню їх пізнавальної діяльності.

Обов'язки викладача і студента набувають якісно іншого змісту – студент вже не пасивний слухач, а спільно з викладачем стає співучасником навчального процесу. Завдання викладача – створити в аудиторії творчу атмосферу, заохочувати студентів ділитися власними ідеями, знаннями, досвідом, активно включатися в аналітичний процес. Обговорення ситуаційних завдань, ділові ігри, ігрові заняття і інші форми інтерактивного навчання сприяють більш глибокому засвоєнню знань, переведенню їх у площину навичок і вмінь. [3, с. 28]

Важливим є врахування закономірностей та принципів педагогічного процесу. І, якщо розглядати проблему формування професійно-етичної компетентності, насамперед потрібно вести мову про такі закономірності як: спрямованість навчання й виховання на вирішення завдань формування професійно-етичної компетентності студентів; діяльнісний характер навчання й виховання; єдність ціннісно-мотиваційної сфери й навчально-пізнавальної активності студентів; повага й вимогливість до студентів; забезпечення ситуації успіху при оволодінні професійно-етичними знаннями; взаємозв'язок процесів освіти й професійно-етичного самовдосконалення. Не менш важливим, окрім закономірностей є і дидактичні принципи. Для формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи важливе значення мають такі загальні принципи: навчання повинно бути науковим і мати світоглядну спрямованість; бути проблемним, активним й свідомим, доступним, систематичним, послідовним та ефективним.

У той же час динамічний світ навколо нас більше, ніж будь-коли потребує ефективного керівництва в усіх сферах взаємозалежного життя. Нині економіці країни необхідні такі фахівці, які здатні працювати активно, зацікавлено, з високою професійною майстерністю та новаторським підходом. Адже банківська сфера та її працівники є дуже важливою ланкою у фінансовій структурі держави, які повинні забезпечувати економічну та фінансову стабільність.

Тож дослідження зазначеної проблеми в психологічному аспекті полягає в формуванні у майбутнього фахівця банківської справи нового економічного мислення, раціональної поведінки, відповідності процесу формування професійної компетентності та прагнення до аналізу результатів власної і колективної праці та взаємодії з клієнтами.

Беручи до уваги світову практику, то необхідно зазначити, що вона розглядає дотримання банківськими працівниками етичних вимог як важливу передумову ефективності професійної діяльності. Західні дослідники бізнес-етики (П. Друкер, Г. Йонас, Д. Ролз та ін.), вважають, що базовими в цій системі є такі особистісні якості банківського працівника: добросовісність, сумлінність (integrity), обов'язкове виконання обіцянок (promise-keeping), надійність (fidelity), порядність (fairness), публічна підзвітність (accountability). Велике соціоморальне значення мають також такі особистісні властивості банківського працівника, як турбота про інших, повага до інших, соціальна відповідальність.

Далі детально розглянемо найважливіші складові етики банківських працівників як невід'ємної частини загальнолюдської моралі. Аналіз змісту професійної етики свідчить про те, що сучасне розуміння цього поняття склалось у результаті осмислення окремих ідей етики, психології та фінансово-економічної діяльності, у яких етика є елементом ідеалу професіонала, відображенням потреб та цінностей соціуму, системою вимог до професії банкіра, регулятором взаємовідносин між банківськими працівниками та фізичними або юридичними особами.

Насамперед час звернути увагу на *професійно-етичні знання*.

Фахівці банківської справи повинні бути обізнаними з такими групами етичних категорій, як категорії моральної свідомості, моральних відносин і моральної діяльності у банківській сфері. Серед категорій моральної свідомості варто вказати на моральну норму професійної діяльності у банківській сфері, моральні переконання щодо ставлення до грошей і засобів збагачення, моральну мету

професійної діяльності, моральний вибір та ін. Група категорій щодо моральних відносин охоплює поняття про моральні взаємини з клієнтами та співробітниками, моральне ставлення до гідного і негідного вчинку, моральний авторитет і засоби його досягнення, моральну репутацію та ін. У свою чергу категорії моральної діяльності стосуються понять про моральні засоби, моральний учинок, самодисципліну, моральну волю та ін.

Ще однією складовою професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи є *професійно-етичні цінності*. Найважливішою цінністю професійної етики банківського працівника є професійний обов'язок, який є головним провідником морального обов'язку. Професійно-моральний обов'язок банківського працівника – надання послуг клієнтам банківських установ на засадах високої моралі, довіри та порядності.

Загалом можна стверджувати, що професійно-етична компетентність є професійно важливою особистісною властивістю майбутнього банківського працівника, яка охоплює знання про систему професійно-етичних норм і правил поведінки, відповідні моральні цінності, особистісні якості та уміння, які необхідні для ефективного виконання професійної діяльності відповідно до етичних вимог.

Важливість формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи визначається наступними факторами. По-перше, особливостями їх професійної діяльності та обов'язків, безпосередньою участю у розв'язанні важливих економічних проблем. По-друге, зростаючими вимогами ринкової економіки щодо професійно-етичної компетентності фахівців. По-третє, необхідністю формування у них системи професійних і особистісних якостей, знань і умінь, а також, так званої, «етичної складової» професійної діяльності. По-четверте, в нинішніх непростих економічних реаліях банківська справа залишається однією з найбільш рентабельних, найперспективніших та інвестиційно-привабливих галузей бізнесу. З урахуванням викладеного вище було здійснено спробу підійти до створення системи освітньо-кваліфікаційних рівнів не на основі комплексу вивчених дисциплін, кількості годин, років навчання і низки інших показників освітнього процесу, а через урахування результатів навчання, докорінних змін у його організації, модернізації та уніфікації методів навчання й оцінки рівня досягнення компетенцій/компетентностей.

Фахівці банківської справи – це фахівці з ефективної економічної діяльності. Такі фахівці затребувані у банківській сфері, що вимагає вміння планувати або розраховувати фінанси, де потрібно контролювати витрати, аналізувати результати роботи. У зв'язку із цим, фахівці банківської справи повинні мати вищу економічну освіту, володіти набором знань, необхідних для конкретної посади. Зрозуміло, що мається на увазі наявність таких якостей як аналітичний склад розуму, здатність мислити логічно, а також математичні здібності. Таким чином, майбутній фахівець економічного профілю – це спеціаліст не тільки з бухгалтерського обліку, аудиту, але – спеціаліст творчої спрямованості, що поєднує у своїй професійній діяльності різні сфери людської практики, інтегрує досягнення різних наук.

З урахуванням існуючих різновидів ключових компетентностей, а також особливостей професійної діяльності фахівців банківської справи, виділено професійну та етичну компоненти в компетентності майбутніх банківських працівників. Професійна компонента покликана відображати ідеологію професійної діяльності банківського працівника, а етична – ставлення, ціннісні орієнтації, переживання тощо.

Тож, професійно-етична компетентність працівників банківської справи – це складне індивідуально-психологічне утворення, що об'єднує теоретичні знання з професійної етики та професійні практичні вміння банківського працівника, що забезпечують вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм.

Таким чином, майбутній фахівець банківської справи – це спеціаліст не тільки з бухгалтерського обліку, аудиту, але – спеціаліст творчої спрямованості, що поєднує у своїй професійній діяльності різні сфери людської практики, інтегрує досягнення різних наук.

Підхід, який дозволяє розглядати дану проблему в психологічному і педагогічному аспекті надає можливість досягати очікуваних результатів у формуванні професійно важливих якостей, які забезпечать конкурентоспроможність майбутнього фахівця банківської справи у процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел:

1. Баранінський В.Ф., Скворцова Т. Г. Етика бізнесу: навчальний посібник. – Київ: Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 200 с.
2. Дорофеев А. Профессиональная компетентность как показатель качества образования // Высш. образование в России: науч.-пед. журн. – 2005. – №4. – С. 30-33.
3. Слободянюк О. М. Професійно-етична компетентність менеджера: значення у професійній діяльності та умови формування у ВНЗ // Ужгородський національний університет – URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11551/1.pdf>.